

KATARZYNA ZIELONKA *
Warszawa

NOTY PROWENIENCYJNE I WŁAŚCICIELE KSIĄG BIBLIOTEKI KLASZTORU CYSTEREK W TRZEBNICY W ŚWIELE INWENTARZA HELENY SZWEJKOWSKIEJ¹

Noty proveniencyjne wyszczególnione w inwentarzu Heleny Szwejkowskiej w doskonały sposób odzwierciedlają losy ksiąg należących do jedynych śląskich cysterek w Trzebnicy² – opactwa ufundowanego przez Henryka Brodatego w 1202 roku, który za namową św. Jadwigi „własnym kosztem zbudował klasztor w Trzebnicy dla mniszek zakonu cysterskiego”³. Znakomita większość z ksiąg została opatrzona w przeszłości co najmniej jednym wpisem

* Katarzyna Zielonka, absolwentka historii na Wydziale Nauk Historycznych i Społecznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Zainteresowania naukowe: historia książki i bibliotek ze szczególnym uwzględnieniem księgozbiorów klasztornych w średniowieczu i epoce nowożytnej. E-mail: katarzynascieginska@wp.pl.

¹ Artykuł stanowi uzupełniony fragment pracy magisterskiej pt. *Księgozbiór historyczny pańien cysterek w Trzebnicy od XV do XVIII wieku w świetle inwentarza Heleny Szwejkowskiej*, obronionej w 2016 roku na Wydziale Nauk Historycznych i Społecznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

² Pierwsze panny siostry przybyły do Trzebnicy z Bambergu, a godność pierwszej ksieni objęła benedyktynka Petrusa, dawna nauczycielka księżnej z opactwa Kitzingen. Nie bez znaczenia w procesie fundacji były koligacje rodzinne św. Jadwigi, która prawdopodobnie korespondowała ze swoją rodziną w tej sprawie. W tamtejszym klasztorze św. Teodora i NMP profeską była siostra Jadwigi – Mechtylda, tamtejszym biskupem był jej brat Ekbert, a prepozytem kapituły bamberskiej – stryj Poppon. W latach 1232-1268 godność ksieni trzebnickiej piastowała córka fundatorskiej pary, Gertruda. Po śmierci księżnej Jadwigi w 1243 roku, owa ksieni podjęła starania o kanonizację swej matki, która odbyła się w 1267 roku, za pontyfikatu papieża Klemensa IV. Dzięki temu Trzebnica stała się w krótkim czasie ważnym centrum pielgrzymkowym, ściągającym wiernych do grobu świętej. Klasztor w kolejnych wiekach stanowił istotny ośrodek przyciągający kandydatki do życia zakonnego, także wywodzące się z rodów książęcych. Od połowy XIV do połowy XV wieku przebywało w nim sześć Piastówien górnośląskich. W XVI stuleciu w klasztorze szerzyły się nowinki religijne związane z podziałem mniszek na dwie konkurujące ze sobą frakcje narodowościowe: Niemki i Polki, zwalczające się w późniejszych latach z mniejszym lub większym powodzeniem. Zob. M. Kanior, *Pierwsze fundacje cysterek na ziemiach polskich*, w: *Cysterki w dziejach i kulturze ziem polskich, dawnej Rzeczypospolitej i Europy Środkowej*, red. A. M. Wyrwa, A. Kielbasa, J. Swastek, Poznań 2004, s. 40; J. Swastek, *Rodzina świętej Jadwigi*, w: *Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe Sympozjum Naukowe „Święta Jadwiga w dziejach i kulturze Śląska”*. Wrocław-Trzebnica 21- 23 września 1993 roku, red. M. Kaczmarek, M. L. Wójcik, Wrocław 1995, s. 48-49; A. Doroszevska, *Otoczenie Henryka Brodatego i Jadwigi jako środowisko społeczne*, Warszawa 1978, s. 14; M. Kaczmarek, *...Ut et matris et materere memoriam confoveret. Klasztor trzebnicki pod rządami opatki Gertrudy (1232-1268)*, w: *Cysterki w dziejach i kulturze ziem polskich, dawnej Rzeczypospolitej i Europy Środkowej*, red. A. M. Wyrwa, A. Kielbasa, J. Swastek, Poznań 2004, s. 331; W. Bochnak, *Niewiasta mężna i czcigodna. Z życia i działalności św. Jadwigi Śląskiej*, w: *Bulla kanonizacyjna św. Jadwigi Śląskiej*, red. W. Bochnak, Legnica 2014, s. 32; M. Warzecha, *Księżniczki z domu Piastów górnośląskich w klasztorze trzebnickim*, w: *Cysterki w dziejach i kulturze ziem polskich, dawnej Rzeczypospolitej i Europy Środkowej*, red. A. M. Wyrwa, A. Kielbasa, J. Swastek, Poznań 2004, s. 489-496.; A. Sutowicz, *Polska książka w rękę cysterek trzebnickich. Przykład XVII-wiecznych modlitewników przechowywanych w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu*, „Świdnickie Studia Teologiczne”, 10/2013, nr 10, s. 354.

³ Zob. *Legenda świętej Jadwigi*, tłum. A. Jochelson, M. W. Gogolewska, Wrocław 1993, s. 58.

własnościowym. Ich mnogość sprawia, że stanowią one ciekawe źródło do poznania dziejów poszczególnych pozycji⁴. Istotną kwestią do ustalenia pozostają drogi, którymi pozyskiwano księgi dla klasztoru. Jedną z najczęstszych było kupno oraz różnego rodzaju darowizny. Księgozbiór powiększał się także na skutek gromadzenia pozycji niezbędnych dla ojców duchownych, którzy, pełniąc posługę wśród mniszek trzebnickich, sami niejednokrotnie przywozili potrzebne księgi. Najliczniejszą ich grupę stanowiła prywatna własność panien siostr, która weszła w zasób biblioteki⁵. Warto przy tym zaznaczyć, że *Statuty* Edmunda od Krzyża z 1580 roku zakazywały cysterkom przyjmowania darów i wyznaczały czas na czytanie w wolnych chwilach od modlitwy jedynie takich dzieł „któreby ie do pobożności pobudzały: y które spowiednik będzie widział, y aprobował”⁶. W niniejszej pracy omówione zostaną te noty proveniencyjne, które można zebrać w osobne kategorie, co pozwoli przedstawić ich charakter oraz drogę, jaką poszczególne pozycje przebyły zanim weszły w skład księgozbioru trzebnickiego, a także w miarę możliwości późniejsze zmiany ich właścicieli.

W oparciu o wspomniane wpisy jako pierwsze zostaną przedstawione te księgi, które dostały się do Trzebnicy za sprawą ojców duchownych pełniących posługę wśród mniszek. Trzy z nich stanowiły dary późniejszego opata klasztoru cystersów w Jemielnicy⁷, Eugeniusza Lengi⁸. Jego obecność w Trzebnicy była możliwa ze względu na uzyskanie przez cysterki zezwolenia od generała zakonu Edmunda od Krzyża, nadającego im prawo do korzystania z posługi polskich spowiedników, wywodzących się z innych klasztorów cysterskich⁹. W inwentarzu odnotowano dwa śpiewniki – dary Lengi. Pierwszy z około 1708 roku¹⁰ otrzymała Zofia Anna Korycińska, późniejsza ksiieni trzebnicka¹¹. Drugi ze śpiewników był darem dla

⁴ Autorka inwentarza na podstawie zapisów własnościowych ksiąg znajdujących się w bibliotece parafialnej w Trzebnicy przedstawiła sześć kategorii proveniencji: były to księgi z exlibrisem *Praepositurae Trebnicensis*, księgi pochodzące z innych bibliotek, księgi przeznaczone przez konwent do użytku ojców duchownych, księgi nabyte przez kaznodziejów i spowiedników, następnie księgi noszące nazwiska lub różne noty własnościowe prywatne oraz najbardziej zasobną kategorię – księgi noszące nazwiska lub dedykacje siostr zakonnych. Powyższy podział w dużej mierze można zastosować do omówienia ksiąg będących niegdyś w posiadaniu cystersek trzebnickich. Warto zaznaczyć, że Autorka często podawała skrócone tytuły dzieł. W niniejszej pracy będą uwzględnione noty w ich oryginalnym brzmieniu, a także propozycje rozwinięcia abrewiacji, zamieszczone w inwentarzu. Zob. H. Szwejkowska, *Biblioteka klasztoru cystersek w Trzebnicy* (dalej: Inwentarz), Wrocław 1955, s. 14-15.

⁵ Inwentarz, s. 8.

⁶ Zacytowano tekst w polskim XVII-wiecznym przekładzie. Zob. A. M. Wyrwa, *Organizacja wewnętrzna w klasztorach cystersek Polskiej Prowincji Cystersów w świetle Statutów Edmunda od Krzyża z 1580 r.*, w: *Cysterki w dziejach i kulturze ziem polskich, dawnej Rzeczypospolitej i Europy Środkowej*, red. A. M. Wyrwa, A. Kielbasa, J. Swastek, Poznań 2004, s. 58.

⁷ Ufundowany przed 1289 rokiem. Zob. J. Rajman, A. Wolska, M. Wolski, *Jemielnica*, w: *Monasticon Cisterciense Poloniae. Katalog męskich klasztorów cysterskich na ziemiach polskich i dawnej Rzeczypospolitej*, t. 2, red. A. M. Wyrwa, J. Stuzelczyk, K. Kaczmarek, Poznań 1999, s. 80.

⁸ Żył w latach 1672-1731. W 1700 roku złożył profesję zakonną w Jemielnicy. Zdaniem H. Gerlica Lengia pełnił funkcję spowiednika w latach 1707-1714. Inaczej przedstawiła to H. Szwejkowska, datując obecność Lengi w klasztorze trzebnickim na lata 1701-1709. Wydaje się, że bardziej prawdopodobne są te pierwsze ustalenia, zgodne z notami w księgach sięgającymi najwcześniej 1708-1709 roku. Zob. H. Gerlic, *Cystersi „górnoląscy” spowiednikami cystersek trzebnickich*, w: *Cysterki w dziejach i kulturze ziem polskich, dawnej Rzeczypospolitej i Europy Środkowej*, red. A. M. Wyrwa, A. Kielbasa, J. Swastek, Poznań 2004, s. 144-145; Inwentarz, s. 46.

⁹ Pozwoliło to cysterkom na zrzucenie zależności od ojców lubiąskich. Zob. Inwentarz, s. 13.

¹⁰ H. Szwejkowska, *Rękopisy*, w: *Biblioteka klasztoru cystersek w Trzebnicy* (dalej: Inwentarz, rkps, nr), Wrocław 1955, nr 32.

¹¹ Żyła w latach 1683-1741. W 1718 roku była zakrystianką, następnie pełniła funkcję szafarki, a w końcu, w latach 1727-1741, ksiieni. Zastąpiła dzięki swojej działalności fundacyjnej i organizacyjnej, m.in. wybudowała ołtarz w kaplicy św. Jadwigi, jej staraniem powstały Bractwa św. Anny i św. Józefa, dzięki niej w 1729 roku przebudowano

profeski Agnieszki Pawłowskiej¹², o czym głosi dedykacja – „*Przewielebney w Chrystusie Panu Pannie Agnisce zwerbna Pawloski Zakonu Świętego Cistercienskigo w Klasztorze Trebnickim Profesce ofiaruie Brat Eugenius Oppatt mp...*”¹³. Następnym darem późniejszego opata była pozbawiona karty tytułowej księga drukowana, zawierająca medytacje rekolekcyjne¹⁴, a obdarowaną – mniszka Jadwiga Rychłowska¹⁵. Ze wspomnianym spowiednikiem i opactwem w Jemielnicy można powiązać także rozważania jezuita i pisarza ascetycznego Jakuba Alvareza¹⁶, przełożone przez Szymona Wysockiego¹⁷ pod tytułem *O żywocie zakonnym...książka... na polskie przez X. Symona Wysockiego... przełożona*, które ukazały się w 1613 roku w krakowskiej oficynie Mikołaja Loba¹⁸. O przynależności tego dzieła do jemielnickiego księgozbioru klasztornego oraz o zakupie księgi świadczą poniższe zapisy: „*M[fo]n[astre]rij¹⁹ Gemelnitz SOC. BVM et S. Jacobi Ap[osto]li Major*”, „*emptus medio flor[eno] p[er] P. [atrem] Eugenium Leng[ae] Prof. Gemelnitz. Confessarium Trebnicensem 1709*”. Oprócz wspomnianego opata Eugeniusza, darczyńcą był także kolejny spowiednik z Jemielnicy, Benedykt Cieszkont²⁰. Obdarowaną przez niego była zaś „*V. V. Marianna Gomolinska²¹ Sen. [?] 1778. 18. Julij*”.

wano trzebnicki ratusz, postawiono pierwsze murowane domy, w 1734 roku odbudowano pustelnię św. Jadwigi w Lesie Bukowym, ponadto wybudowano stacje drogi krzyżowej, kościół we wsi Kotowice, a także wypoczynkowy pałacyk we wiosce o nazwie Komorówko. Zob. R. Kaczmarek, J. Witkowski, *Kaplica św. Jadwigi w Trzebnicy. Wyposażenie i funkcjonowanie od XIII do XVIII w.*, w: *Cysterki w dziejach i kulturze ziem polskich, dawnej Rzeczypospolitej i Europy Środkowej*, red. A. M. Wyrwa, A. Kiełbasa, J. Swastek, Poznań 2004, s. 363; A. Kiełbasa, *Mecenat polskich księń cysterek w Trzebnicy*, Trzebnica 2010, s. 38-42; M. Borkowska, *Skład osobowy polskich klasztorów cysterek w XVII-XVIII wieku*, w: *Cysterki w dziejach i kulturze ziem polskich, dawnej Rzeczypospolitej i Europy Środkowej*, red. A. M. Wyrwa, A. Kiełbasa, J. Swastek, Poznań 2004, s. 70.

¹² Żyła w latach ok. 1705-1754. W 1725 roku złożyła profesję zakonną. Zakon cysterek był bardzo popularny w rodzinie Pawłowskich herbu Wierzbno. W klasztorze trzebnickim znalazło swoje miejsce pięć dziewcząt z tej rodziny, a w jego w filiach w Ołoboku i Owińskach, po jednej. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy...*, s. 62-64, 73.

¹³ Inwentarz, rkps, nr 33.

¹⁴ H. Szwejkowska, *Polonica*, w: *Biblioteka klasztoru cysterek w Trzebnicy* (dalej: Inwentarz, druki, nr), Wrocław 1955, nr 38.

¹⁵ Żyła w latach około 1709-1787. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy...*, s. 74.

¹⁶ Żył w latach 1560-1620. Pochodził z Toledo. Po ukończeniu studiów i otrzymaniu święceń wykładał filozofię, teologię i Pismo św. w Limie. W 1617 roku został prowincjonalem w Peru. Jego 3-tomowa praca *De vita spirituali eiusque perfectione* (Lyon 1608) doczekała się wielu wydań i przekładów, w tym wspomnianego powyżej, krakowskiego z 1613 roku. Zob. J. Majkowski, *Alvarez de Paz*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, Lublin 1973, kol. 396-397.

¹⁷ Żył w latach 1546-1622. Był studentem Uniwersytetu Krakowskiego. W 1569 roku wstąpił do Towarzystwa Jezusowego. W Szwecji pełnił funkcję spowiednika królowej Katarzyny Jagiellonki i wychowawcy Zygmunta III Wazy. Był kaznodzieją m.in. w Poznaniu, Kaliszu oraz Krakowie, gdzie osiadł później w domu profesów. Tam oddawał się między innymi pracy tłumacza. Oprócz własnej twórczości przetłumaczył łącznie około 30 dzieł religijnych. Była to głównie literatura ascetyczna i żywoty świętych oraz wiadomości z terenów objętych pracą misyjną. Zob. A. P. Bieś, *Wysocki Szymon*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 20, Lublin 2014, kol. 1082; L. Grzebień, *Wysocki Szymon*, w: *Słownik Polskich Teologów Katolickich* (dalej: SPTK), t. 4, red. H. E. Wyczawski, Warszawa 1983, s. 486-488.

¹⁸ Inwentarz, druki, nr 3.

¹⁹ Tu raczej powinno być *M[fo]n[aste]rij – monasterii*.

²⁰ Żył w latach 1712-1780. W 1735 roku złożył profesję zakonną. Funkcję spowiednika trzebnickich cysterek pełnił od 1748 roku aż do śmierci. Był kandydatem na następcę zmarłego opata Eugeniusza Missury w 1763 roku, jednak nie uzyskał zatwierdzenia od króla pruskiego. Zob. H. Gerlic, *Cystersi „górnoląscy”...*, s. 149.

²¹ Wykaz cysterek odnotowuje Mariannę Gomolińską żyjącą w latach ok. 1682-1758. Nie zgadza się to więc z datą podaną w przytoczonym zapisie. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy...*, s. 68.

Ponadto z Jemielnicy pochodził również rękopiśmienny kodeks *Officia ad Vigiliis et Laudes* z 1783 roku²², zawierający nabożeństwa i modlitwy na święta oraz uroczystości maryjne, sporządzony przez tamtejszego mnicha – „*Exarata a religioso fratre ex Professis In solitudine Gemelnicensi*” oraz dzieło należące do niezidentyfikowanego spowiednika²³. Przedstawione wpisy potwierdzają utrzymywanie kontaktów trzebnickiego klasztoru z jemielnickim opactwem, jak i fakt zabierania ze sobą bądź też zaopatrywania się przez spowiedników w potrzebne księgi.

Na wyróżnienie zasługują także pozycje związane z kolejnym klasztorom cysterskim, tym razem w Przemęcie²⁴. W inwentarzu znajduje się kilka dzieł autorstwa Kaspra z Przemętu²⁵, który, szukając schronienia w czasie najazdu szwedzkiego, poprzez klasztor cystersów w Kamieńcu, dotarł do panien siostr w Trzebnicy²⁶. Tam prawdopodobnie przebywał w latach 1655-1664, a jego twórcza działalność dotyczyła głównie rozważań oraz modlitewników przygotowywanych dla zakonnic²⁷. Kasper z Przemętu ofiarował mniszce Małgorzacie Rajskiej²⁸ *Rozmyślenia duchowne* z 1655 roku, zawierające modlitwy oraz rozważania na temat różnych aspektów życia monastycznego²⁹. Ponadto prawdopodobnie kontynuował *Owoce ćwiczenia duchownego* z 1656 roku, autorstwa Wojciecha Kazimierza Jankowskiego, mnicha węgrowskiego i trzebnickiego kaznodziei³⁰. Tematykę tego dzieła, podarowanego siostrze Jadwidze Magdalenie Kołaczkowskiej, stanowiły rozważania dotyczące Boga, natury człowieka i powołania zakonnego³¹. Kolejny z kodeksów autorstwa Kaspra z Przemętu nie posiadał karty tytułowej i zaczynał się od rozdziału *Na dzień Zmartwychwstania Paskiego: Rozmyślenie*³². Na końcu umieszczono napis „*Laus Deo opt.[imo] Max[imo]: B.V.M. 1656 in exilio in Monasterio Ducali in Camencz*”. Tenże modlitewnik powstawał przez dwa lata – pierwsza część została napisana w 1656 roku, kiedy to Kasper przebywał w Kamieńcu Ząbkowickim, a druga w następnym roku (prawdopodobnie w Trzebnicy), o czym świadczy napis „*Roku Pańskiego 1657. 26. maji. Pr. Gaspar, Professus Premetensis mpp.*”³³.

²² Inwentarz, rkps, nr 42.

²³ „*P... Prof. Gemel[nicensis] Conf[essarius] Monial.[ium] Trenitii [sic!] 1783*”. Z uwagi na wspomnianą datę, właścicielem książki mógł być Bernard Ivand, pełniący posługę wśród cysterek w latach 1782-1810. Zob. Inwentarz, druki, nr 42; H. Gerlic, *Cystersi „górniośląscy”*..., s. 150-151.

²⁴ W Przemęcie znajdowało się opactwo cystersów z kościołem parafialnym pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela, zbudowanym w latach 1651-1690. Zob. T. Sobera, *Przemęt*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 16, Lublin 2012, kol. 642.

²⁵ Tenże zakonnik przygotował dla mniszek kilka kodeksów, a w niektórych zaznaczył swoją obecność. Zob. Inwentarz, rkps, nr 18, 19, 20, 21, 22; tamże s. 66.

²⁶ A. Sutowicz, *Dorobek rękopiśmienny śląskich klasztorów żeńskich (XIII-XVIII w.)*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny”, 16/2008, nr 2, s. 172.

²⁷ Inwentarz, s. 39, przyp. 84.

²⁸ W 1639 roku złożyła profesję zakonną. W 1653 roku ufundowała główny ołtarz kaplicy św. Jadwigi. Zmarła w 1664 roku. Zob. R. Kaczmarek, J. Witkowski, *Kaplica św. Jadwigi*..., s. 357; M. Borkowska, *Skład osobowy*..., s. 74.

²⁹ Inwentarz, rkps, nr 18.

³⁰ Inwentarz, rkps, nr 19. Napisane łącznie przez trzech autorów.

³¹ Żyła w latach ok. 1632-1696. Chórowa, pełniła funkcję bursarii. Kołaczkowska w 1689 roku przekazała księgę do biblioteki klasztornej. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy*..., s. 70; Inwentarz, rkps, nr 19.

³² Inwentarz, rkps, nr 20.

³³ Treść tego zabytku poświęcono medytacjom, przygotowanym na bazie tekstu Ewangelii, które obejmowały okres od Wielkanocy do okresu zwykłego po Zielonych Świątkach, oraz rozważaniom na dni wspomnień świętych. Zob. A. Sutowicz, *Polska książka*..., s. 359-360; Inwentarz, rkps, nr 20.

Kolejne dzieło autorstwa Kaspra z Przemętu także było pozbawione karty tytułowej, a rozpoczynały je rozważania *Na Dzięń S. Andrzeja*, prawdopodobnie przeznaczone dla cystersów z Przemętu lub Kamieńca³⁴. H. Szwejkowska wykazała jego podobieństwo do przedstawionych już wcześniej rozważań. Prawdopodobnie więc kodeksy te stanowiły odpisy – jeden powstał dla cystersów, o czym świadczą stosowane męskie formy gramatyczne, a drugi został dostosowany dla mniszek³⁵. Ponadto Kasper z Przemętu spisał dla użytku trzebnickiego konwentu regułę św. Benedykta na polecenie profeski Jadwigi Kłobuczyńskiej, opatrzoną tytułem *Przemowa Świętego Ojca Benedicta Opata Ktorą Czyni Do Zakonnych Corek na Regule Swoię*, umieszczając w niej podpis „*F.P. Gaspar scripsit Professus Pre-meten: S. O. Cister.*”³⁶. Podsumowując związki z klasztorem cystersów w Przemęcie, można jeszcze wskazać na dzieło Franciszka Costera w przekładzie Piotra Skargi, zatytułowane *O czterech końcach ostatnich żywota ludzkiego*, które ukazało się w 1606 roku w oficynie Andrzeja Piotrkowczyka. O jego pierwotnej przynależności do biblioteki klasztornej w Przemęcie świadczy zapis własnościowy „*Ex libris M[onaste]ry Praemetensis*”³⁷.

Warto również zwrócić uwagę na kilka pozycji, które świadczą o utrzymywaniu kontaktów z Trzebnicą przez mniszki z wielkopolskiej filii w Owińskach. Zakonnica owińska, Elżbieta Apolinarą Bułakowska³⁸, „*Naznak nigdy niedmięnnego z sczyro zyczliwego Afektu*”, ofiarowała profesce trzebnickiej, Ludmile Bnińskiej³⁹, dzieło Jana Morawskiego *Ambona Ducha S. do Serca mówiącego*⁴⁰. Inna księga⁴¹ była darem Jadwigi Teresy Kozielskiej⁴² dla profeski trzebnickiej, Jadwigi Magdaleny Kołaczkowskiej. Kolejna zaś⁴³ przeszła z rąk Katarzyny Petroneli Włostowskiej⁴⁴ do mniszki trzebnickiej, Barbary Grodzińskiej⁴⁵. Jedną z ksiąg otrzymała także Konstancja Leszczyńska⁴⁶, którą dała jej „*do czwiczienia Duchownego Zyczliwa ciotka Katarzyna Sokółowska*⁴⁷ *Z O[wińska]*”⁴⁸. Do księgozbioru trzebnickiego

³⁴ Inwentarz, rkps, nr 21.

³⁵ A. Sutowicz, *Polska książka...*, s. 360-361.

³⁶ Inwentarz, rkps, nr 22.

³⁷ Inwentarz, druki, nr 16.

³⁸ Chórowa. Zmarła przed 1731 rokiem. Zob. M. Borkowska, *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*, t. 1, Warszawa 2004, s. 72.

³⁹ Żyła w latach ok. 1674-1738. Chórowa, od 1706 roku występowała jako szafarka, a w 1718 roku jako kantorka. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy...*, s. 67.

⁴⁰ Inwentarz, druki, nr 41.

⁴¹ Inwentarz, druki, nr 21.

⁴² Chórowa. Zob. M. Borkowska, *Leksykon zakonnic...*, s. 71.

⁴³ Inwentarz, druki, nr 51.

⁴⁴ Córka Dawida Włostowskiego i Katarzyny Skrzetuskiej. Miała czwórkę rodzeństwa, w tym brata Wojciecha Ignacego, który wstąpił do klasztoru cystersów w Łądzie. W 1644 roku wzmiankowano ją już jako zakonnice. Zob. M. Borkowska, *Leksykon zakonnic...*, s. 71.

⁴⁵ Chórowa i wieloletnia, gorliwa kantorka. Zmarła w 1689 roku. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy...*, s. 69.

⁴⁶ Córka wojewody łęczyckiego Wacława (Władysława?) i Barbary Walewskiej. Jeden z jej braci wstąpił do kamedułów, drugi zaś został opatem czerwińskim. Chórowa, pełniła funkcję bursarii. Zmarła w 1714 roku. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy...*, s. 71.

⁴⁷ Prawdopodobnie córka kasztelana gostyńskiego Mikołaja i Barbary Szczawińskiej. Miała dwie siostry Elżbietę i Zofię, które wstąpiły do norbertanek w Strzelnie. Zob. M. Borkowska, *Leksykon zakonnic...*, s. 71.

⁴⁸ Inwentarz, druki, nr 23.

trafiła jeszcze kolejna księga, początkowo będąca w posiadaniu ksieni owińskiej, Agnieszki Modrzewskiej⁴⁹.

W inwentarzu można także wyróżnić pojedyncze woluminy pochodzące z różnych klasztorów. W jednej z ksiąg drukowanych widnieje wpis własnościowy kolegium jezuickiego w Poznaniu. Było to dzieło Franciszka Ariasa⁵⁰ *Zdrój wody żywej abo ćwiczenie... o przytomności Bożej...* (przekład Szymona Wysockiego), wydane w 1611 roku w krakowskiej oficynie Jana Szarffenbergera⁵¹. W tym przypadku zapis brzmiał „*Coll posn Soc Jesu pro Infirm. 1642*”, a zatem pierwotnie księga była przeznaczona do biblioteki infirmerii, gromadzącej z reguły dzieła ascetyczne, mające ułatwiać chorym powrót do zdrowia⁵². Następnie w dziele Marcina Bogumiła Grymosza⁵³, *Szczere samego Pana Boga szukanie*, wydany w 1689 roku przez oficynę cystersów w Oliwie⁵⁴, czterokrotnie powtórzono zapis własnościowy „*Wielebn[ego] Zgromadz[enia] Zakonn[ego] PP. Bernardynek w Poznaniu*”. Kolejna zaś z ksiąg prowadzi do kaliskich klarysek. Dzieło Adriana Miaskowskiego⁵⁵ pt. *Niemylna do zbawienia droga*⁵⁶, podpisała tamtejsza mniszka, „*Dorota Katarzyna Tymieniecka*⁵⁷ *Zakonnica Fanciska* (sic!) *S. Matki S Klary. Mystrzyni PP siostr młodych Zakonnych*”, i podarowała je mniszce trzebnickiej, Teresie Bułakowskiej⁵⁸. Widać ponadto zapisy własnościowe w księdze *Posel boskiej łaskawości...*, w przekładzie Jakuba Gawatha z 1648 roku⁵⁹, zgodnie z którymi, zanim weszła ona w skład „*Xiąszki z libriey Trzebnicki*”, należała do biblioteki klasztoru cystersów w Łądzie – „*liber monasteris landen(c)es*”. Ponadto dzieło Jana Morawskiego *Duchowna teologia...* z 1695 roku⁶⁰, pierwotnie wchodziło w skład biblioteki klasztoru

⁴⁹ Inwentarz, druki, nr 10. Początkowo miała wstąpić do benedyktynek, zreformowanych przez Magdalenę Moręską. Ostatecznie dołączyła do panien sióstr cysterek owińskich, gdzie była chórową, a w 1649 roku pełniła już funkcję ksieni. Zob. M. Borkowska, *Leksykon zakonnic...*, s. 71.

⁵⁰ Żył w latach 1533-1605. Był teologiem i pisarzem ascetycznym. Do Towarzystwa Jezusowego wstąpił w 1561 roku. Jego dzieła były wielokrotnie wydawane i doczekały się licznych tłumaczeń. Zob. J. Majkowski, *Arias Franciszek*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, Lublin 1973, kol. 916.

⁵¹ Inwentarz, druki, nr 6.

⁵² L. Piechnik, *Organizacja bibliotek jezuickich w Polsce od XVI do XVIII wieku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 30/1975, s. 263.

⁵³ Żył w latach 1633-1708. Wstąpił do Towarzystwa Jezusowego w 1651 roku. Wykładał nauki humanistyczne, retorykę, filozofię i teologię moralną m.in. w Lublinie, Poznaniu, Kaliszu i Krakowie. Był teologiem i autorem dzieł ascetycznych, w tym rozważań rekolekcyjnych przeznaczonych dla zakonnic, a także dzieł mariologicznych. Zob. E. Pohorecki, *Grymosz Marcin Teofil*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 6, Lublin 1993, kol. 256.

⁵⁴ Inwentarz, druki, nr 30.

⁵⁵ Żył w latach 1657-1737. Uczył się retoryki w poznańskim kolegium jezuickim. Do Towarzystwa Jezusowego wstąpił w 1672 roku w Krakowie. Studia filozoficzne ukończył w Kaliszu, zaś teologiczne w Poznaniu. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1685 roku. Wykładał matematykę, filozofię i teologię dogmatyczną. Pełnił funkcję rektora kolegiów w: Poznaniu w latach 1703-1706 i 1712-1717, w Krakowie w latach 1706-1708 i 1721-1726 oraz w Jarosławiu od 1717 do 1721 roku. Był też m.in. prefektem studiów w Poznaniu i Krakowie. Pisał dzieła z zakresu życia duchowego i filozofii. Zob. E. Ziemann, *Miaskowski Adrian*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 12, Lublin 2008, kol. 767-768; L. Grzebień, *Miaskowski Adrian*, w: SPTK, t. 3, red. H. E. Wyczawski, Warszawa 1982, s. 100-101.

⁵⁶ Inwentarz, druki, nr 39.

⁵⁷ Tymieniecka. Córka Władysława, burgrabiego ostrzeszowskiego i Urszuli Bąkowskiej. Zmarła w 1740 roku. Zob. M. Borkowska, *Leksykon zakonnic...*, s. 50.

⁵⁸ W 1686 roku złożyła profesję zakonną. Chórowa, infirmerka, a w 1718 roku występowała jako *dispensatrix*. Zmarła w 1726 roku. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy...*, s. 67.

⁵⁹ Inwentarz, druki, nr 28.

⁶⁰ Inwentarz, druki, nr 44.

cystersów w Rudach⁶¹ – „*Monasterii Raudensis Sac. Cist. Ordinis*”, a księga liturgiczna *Rituale Cisterciensium* z 1573 roku⁶², w klasztorze cystersów w Lubiążu. Warto także wspomnieć o darze o. reformata Archanioła Sarnowskiego, prowincjała prowincji wielkopolskiej, dla trzebnickiego kaznodziei Łukasza Gleitzla⁶³, a także o druku należącym do profesora Józefa z Henrykowa⁶⁴.

Kolejna grupa wpisów informuje o przynależności danych ksiąg do biblioteki trzebnickiej, a zatem przeznaczonych do użytku wspólnego całego konwentu. Tego rodzaju noty występują w wielu formach: *Xięgi zlibryey Trzebnicki*⁶⁵, *Zlibryey Trzebnicki*⁶⁶, *Xiąszki zlibrii trzebnicki*⁶⁷, *z libryi Trzebnicki*⁶⁸, *Xieki zlibryey*⁶⁹, *Xięgi zlibryei Trzebnicki*⁷⁰, *Xioszki zlibriey Trzebnicki*⁷¹, *xiąszki z libriey Trzebnicki*⁷², *Xz libryi Trzebnicki*⁷³, *Xiązki z libry Trzebnicki*⁷⁴, *Xięga z libryi Trzebnicki*⁷⁵, po prostu *z Libryey*⁷⁶, *z Bibliotyki Trzebnicki*⁷⁷, *Zlibryi Trzebnicki*⁷⁸, *Xiąszki zlibriey*⁷⁹, *Xięgi zlibriy Trebnic*⁸⁰, a także w języku niemieckim – *auss der trebnitzer bibloteke*⁸¹ oraz *tröbnitzer biliotöcke* (sic!)⁸². Warto zauważyć, że powyższe wpisy mogą także stanowić ciekawy materiał z punktu widzenia rozwoju języka polskiego.

Księgozbiór powiększał się również dzięki przejmowaniu ksiąg po zmarłych mniszkach. W takich przypadkach zapisy wyglądały następująco: „*Popannie Malachoski do libryey*

⁶¹ Klasztor ufundowano w 1252 lub 1255 roku z inicjatywy księcia opolskiego Władysława. Kilkadziesiąt lat później założono filię w Jemielnicy. Do 1552 roku konwent rudecki podlegał opactwu jędrzejowskiemu, a następnie prowincji czeskiej. Czasy jego świetności przypadły na rządy opata A. E. Pospela (1648-1679). Klasztor uległ kasacji w 1810 roku. Zob. A. Barciak, J. Gorzelik, *Woszczyce-Rudy*, w: *Monasticon Cisterciense Poloniae. Katalog męskich klasztorów cysterskich na ziemiach polskich i dawnej Rzeczypospolitej*, t. 2, red. A. M. Wyrwa, J. Strzelczyk, K. Kaczmarek, Poznań 1999, s. 361-362; J. Nastalska-Wiśnicka, *Rudy Wielkie*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 17, Lublin 2012, kol. 558-559.

⁶² Inwentarz, rkps, nr 9.

⁶³ H. Szwejkowska, *Druki z bibliotek obcych, mające noty rękopiśmienne, dotyczące Trzebnicy* (dalej: Inwentarz, druki z notami rękopiśmiennymi, nr), w: *Biblioteka klasztoru cysterek w Trzebnicy*, Wrocław 1955, nr 2.

⁶⁴ H. Szwejkowska, *Druki obce*, w: *Biblioteka klasztoru cysterek w Trzebnicy* (dalej: Inwentarz, druki obce, nr), Wrocław 1955, nr 1.

⁶⁵ Inwentarz, rkps, nr 20.

⁶⁶ Inwentarz, rkps, nr 22.

⁶⁷ Inwentarz, druki, nr 7.

⁶⁸ Inwentarz, druki, nr 11.

⁶⁹ Inwentarz, druki, nr 19.

⁷⁰ Inwentarz, druki, nr 20.

⁷¹ Inwentarz, druki, nr 27.

⁷² Inwentarz, druki, nr 28.

⁷³ Inwentarz, druki, nr 36.

⁷⁴ Inwentarz, druki, nr 45.

⁷⁵ Inwentarz, druki, nr 46.

⁷⁶ Inwentarz, druki, nr 49.

⁷⁷ Inwentarz, druki, nr 50.

⁷⁸ Inwentarz, druki, nr 59.

⁷⁹ Inwentarz, druki, nr 69.

⁸⁰ Inwentarz, druki obce, nr 22.

⁸¹ Inwentarz, druki obce, nr 29.

⁸² Inwentarz, rkps, nr 18.

trzebnicki”⁸³ oraz „1682 P S Z M dolibry”⁸⁴ (czyli po Siostrze Zuzannie Miaskowskiej⁸⁵), czy też w zbliżonym brzmieniu – „1682 po S Z M dolibriey Trzebnicki”⁸⁶. Niekiedy uzupełniały go także zapisy samych cysterek, a przykładowy brzmiał: „Daię tę xięgę do Bibliotky Trzebnic[k]iey do uzywania siostrom zakonnym w R.P. 1689 Jadwyga Magdalena Kolaczowska”⁸⁷. Zasób ksiąg wzbogacała niekiedy sama ksieni, m.in. Krystyna Katarzyna Pawłowska⁸⁸, która w 1688 roku dała „tę ksiązkę do librey Christina Pawłowska A T.”⁸⁹. Ponadto własnym sumptem zbiory klasztorne uzupełniła ksieni Bernarda Paczyńska, która za kwotę blisko 50 florenów nabyła rękopiśmienne *Martyrologium des Heiligen* z 1759 roku⁹⁰, zgodnie z zapisem: „Hic Liber sumptibus Reverendissimae Dominae Abbatissae Bernardae comparatus est”.

Na podstawie różnego rodzaju wpisów można także wyszczególnić księgi przeznaczone dla konwentu i osobne, indywidualne dary dla mniszek. W tej grupie należy wyróżnić dar Macieja Tretera⁹¹ z 1664 roku „Pro Conventu Trebnicensi”. Księga trafiła następnie do mniszki trzebnickiej Benedykty Rajskiej⁹², która sprawiła ją „dla panięnek co się do zakonu czwiczq”⁹³. W tym samym roku Maciej Treter przeznaczył „Pro Conventu Trebnicensi” jeszcze jedną księgę drukowaną⁹⁴. W bliżej nieznanym sposobie ofiarowano także mniszkom *Missae pro defunctis* z 1791 roku⁹⁵, o czym świadczy zapis w języku polskim: „Ten Mszalik do Trzebnicy oddać do Panien Zakonnych”.

Na podstawie inwentarza można wyróżnić także księgi, które były prezentowane poszczególnym ksieniom. W 1688 roku karmelitanka bosa Agnieszka ofiarowała ksieni Katarzynie Pawłowskiej z Wierzbna dzieło jednego z najwybitniejszych karmelitańskich autorów, o. Bonawentury od św. Stanisława (Frezera)⁹⁶, zwracając się do niej słowami: „Moiey w Bogu Namilszey Matce y Dobrodzieyce”⁹⁷. Następną obdarowaną była Jadwiga

⁸³ Inwentarz, druki, nr 31.

⁸⁴ Inwentarz, druki, nr 54.

⁸⁵ Szlachcianka herbu Bończa. W 1667 roku złożyła profesję zakonną. Chórowa. Zmarła w 1681 roku. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy...*, s. 72.

⁸⁶ Inwentarz, druki, nr 58.

⁸⁷ Inwentarz, rkps, nr 19.

⁸⁸ Ksieni w latach 1674-1699. Zob. R. Kaczmarek, J. Witkowski, *Fundacje artystyczne opatki trzebnickiej Krystyny Katarzyny z Wierzbna Pawłowskiej*, w: *Historia i kultura cystersów w dawnej Polsce i ich europejskie związki*, red. J. Strzelczyk, Poznań 1987, s. 453-454.

⁸⁹ Inwentarz, druki, nr 63.

⁹⁰ Inwentarz, rkps, nr 38.

⁹¹ Urodził się w 1623 roku w Poznaniu. Historyk, wydawca. Brat Szymona Aleksego, prepozyta warmińskiego. Jego stryjecznym dziadkiem był Tomasz Treter, kanonik warmiński. Uczył się w Poznaniu u jezuitów, a następnie studiował na Uniwersytecie Krakowskim, gdzie wykładał od 1651 roku. Wydawał panegiryki i dzieła swego wuja, Tomasza. Zob. H. E. Wyczawski, *Treter Maciej Kazimierz*, w: SPTK, t. 4, s. 344.

⁹² Około 1650 roku własnym kosztem odnowiła ołtarz św. Jadwigi. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy...*, s. 74.

⁹³ Inwentarz, druki, nr 34.

⁹⁴ Inwentarz, druki, nr 66.

⁹⁵ Inwentarz, druki, nr 40.

⁹⁶ W. Graczyk, *Księgozbiór klasztoru-eremu karmelitów bosych w Czernej od XVII do końca XIX wieku. Studium z dziejów kultury intelektualnej i duchowej*, Kraków 2011, s. 186.

⁹⁷ Inwentarz, rkps, nr 24.

Pruszkówna⁹⁸, która otrzymała księgę⁹⁹ od mniszki Katarzyny Anny Gałczyńskiej¹⁰⁰, zwracającej się do niej osobliwie: „*ia katarzina anna galczinska daruię tę x[fięgę] imosci pannie Jadwidze pruszkownie moiey fritcze napaniat[kę] izebi bila moia fritka ia[ż] do smierci?*”. Na tym przykładzie widać, że podarowana księga potrafiła być wyrazem bliskich i serdecznych relacji.

W inwentarzu znalazły się także dzieła bezpośrednio dedykowane poszczególnym ksieniom, o których wspomniano już wcześniej. W ramach tej kategorii można wskazać na druk muzyczny dedykowany ostatniej ksieni Dominice von Giller¹⁰¹. Drukowane dedykacje były poświęcone również: Zofii Annie Korycińskiej¹⁰², Katarzynie Zuzannie Kopytlańskiej¹⁰³, Benedykcie Mariannie Biernackiej¹⁰⁴, Bernardzie Paczyńskiej¹⁰⁵ oraz Krystynie Katarzynie Pawłowskiej¹⁰⁶. Warto przy tym zaznaczyć, że były to dzieła o charakterze ascetycznym, a także hagiograficznym.

Jedną z następnych grup ksiąg stanowią dary przeznaczone dla samych mniszek trzebnickich. Wspomniano już o darze kaliskiej klaryski Doroty Katarzyny Tymienieckiej¹⁰⁷. Niejaki Johann Zausladen podarował swojej przyjaciółce, Scholastyce Hraback, jedno z dzieł zawierające rozważania na cały rok, kierując do niej słowa: „*Meiner Wurdigsten Freudinn Scholastica zum immerwaehrenden Andenken*”¹⁰⁸. Podobnie ksieni Krystyna Katarzyna Pawłowska obdarowała siostrę Beatrix Franciszkę Trzebińską¹⁰⁹, prosząc „*aby się zamnie modliła teraz y posmierci pamiętała nadusze moie*”¹¹⁰. Natomiast benedyktyнка Jadwiga Rokoseska przekazała *Dyscypliny duszne* Kaspra Druźbickiego¹¹¹ pannie siostrze trzebnickiej Ewie Pawłowskiej¹¹², aby ta „*te dyscyplinke y zobraskiem Przyiena anamnie uboga Pamientała yteras I Posmierci?*”.

Na podstawie zapisów własnościowych można wskazać grupę ksiąg, których właścicielkami były same ksienie. Do Krystyny Katarzyny Pawłowskiej należała *Modlitwa Pańska*, autorstwa Marcina Bogumiła Grymosza¹¹³, do Jadwigi Pruszkówny – przekład dzieła Ro-

⁹⁸ Właściwi Magdalena Bieniewska. Urodziła się około 1622 roku. Profesję zakonną złożyła w 1622 roku. Chórowa, przeorysza, a od 1659 roku ksieni. Zmarła w 1674 roku w Poznaniu. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy...*, s. 67.

⁹⁹ Inwentarz, druki obce, nr 20.

¹⁰⁰ Być może chodziło o zmarłą w 1686 roku bernardynkę wieluńską. Zob. M. Borkowska, *Leksykon zakonnice...*, s. 210.

¹⁰¹ Inwentarz, rkps, nr 46.

¹⁰² H. Szwejkowska, *Wydawnictwa poświęcone przez autorów zakonnice trzebnickim (dedykacje drukowane)* (dalej: Inwentarz, druki dedykowane, nr), w: *Biblioteka klasztoru cysterek w Trzebnicy*, Wrocław 1955, nr 1.

¹⁰³ Inwentarz, druki dedykowane, nr 2.

¹⁰⁴ Inwentarz, druki dedykowane, nr 3, 4.

¹⁰⁵ Inwentarz, druki dedykowane, nr 5.

¹⁰⁶ Inwentarz, druki dedykowane, nr 6.

¹⁰⁷ Inwentarz, druki, nr 39.

¹⁰⁸ Inwentarz, druki obce, nr 8.

¹⁰⁹ Urodziła się ok. 1665 roku. Chórowa, w aktach z 1718-1728 roku występowała jako podprzeorysza, a od 1741 roku jako przeorysza. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy...*, s. 75.

¹¹⁰ Inwentarz, rkps, nr 12.

¹¹¹ Inwentarz, druki, nr 25.

¹¹² Urodziła się ok. 1664 roku. Chórowa, westiarka, a także kapelanka ksieni w 1706 roku. Miała siostrę Teresę Elżbietę, dominikankę poznańską. Zmarła w 1735 roku. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy...*, s. 73.

¹¹³ Inwentarz, druki, nr 29.

berta Bellarmina *Wzdychanie gołębicze abo o dobru lez zbawiennych księgi troje...*¹¹⁴, z kolei ksieni Benedykta¹¹⁵ posiadała *Die Psalmen Davidis*¹¹⁶, podpisane „*Benedicta Abbatisa 1721*” oraz *Rok niebieski albo przewodnik do szczęśliwej wieczności* Jana Nadasiego¹¹⁷. Natomiast Zofia Kawecka¹¹⁸ była właścicielką dzieła *Przyjaciel w ostatniej potrzebie doznany, albo Bractwo Najświętszego Odkupiciela Ukrzyżowanego*¹¹⁹.

Kolejną – i co warto zaznaczyć – najbardziej liczną kategorię, stanowiły księgi należące do poszczególnych mniszek trzebnickich. Na podstawie zapisów własnościowych można ustalić, że Jadwiga Rokicka¹²⁰ posiadała księgę rękopiśmienną zawierającą rozmyślenia duchowe Kaspra z Przemętu¹²¹, a kolejny kodeks tego autora¹²² był w posiadaniu Katarzyny Rajskiej¹²³. Natomiast wspomniana powyżej Zuzanna Miaskowska była właścicielką dzieła Androcego Fulwiusa, *Ścieszka pobożnego chrześcijanina...*¹²⁴. Z kolei *Affekty i akty serdeczne miłości Bożej...*¹²⁵ opatrzone zapisem – „*Siostry Constanciy ta xiązczka*”, zapewne należały do Konstancji Miaskowskiej¹²⁶. W dalszej kolejności trafiły do rąk Elżbiety Masłowskiej¹²⁷.

Imieniem i nazwiskiem, w dziele Franciszka Ariasa *Trzy traktaty duchowne*¹²⁸, podpisała się Jadwiga Magdalena Kołaczkowska, a Marianna Teresa Jemiołkowska¹²⁹ w dziele Bonawentury Siewierzanina, *Psalterz Naświętszej P. Mariej...*¹³⁰, który następnie trafił do Anny Roznowskiej¹³¹. Wspomniana „*Maryanna Teresa Imiałkowska Z T. [Zakonnica Trzebnicka]*” podpisała również *Żywoť Pana i Boga naszego Jezusa Chrystusa* św. Bonawentury¹³², którego

¹¹⁴ Inwentarz, druki, nr 8. Księga ta weszła następnie w posiadanie profeski Barbary Jadwigi Pruszkówny, zapewne krewniej ksieni Jadwigi.

¹¹⁵ Właściwie Marianna Biernacka. Ksieni w latach 1718-1726. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy...*, s. 67.

¹¹⁶ Inwentarz, druki obce, nr 14.

¹¹⁷ Inwentarz, druki, nr 49.

¹¹⁸ Imię zakonne Kunegunda. Urodziła się około 1648 roku. W 1665 roku złożyła profesję zakonną. Chórowa. Ksieni w latach 1699-1705. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy...*, s. 69.

¹¹⁹ Inwentarz, druki, nr 56.

¹²⁰ Cecylia Rokicka, chórowa. Od 1725 roku aż do śmierci pełniła funkcję przeoryszy. Zmarła w 1727 roku. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy...*, s. 74.

¹²¹ Inwentarz, rkps, nr 18.

¹²² Inwentarz, rkps, nr 20.

¹²³ Chórowa. Wymieniona w gronie elekterek w 1642 i 1652 roku. W 1653 roku była wzmiankowana jako przeorysza. Zmarła w 1669 roku. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy...*, s. 74.

¹²⁴ Inwentarz, druki, nr 4.

¹²⁵ Inwentarz, druki, nr 2.

¹²⁶ Na końcu *Affektów* podpisała się właśnie „*Siostra Constancia Miaskoska*”. Jednakże wykaz cysterek z polskich klasztorów odnotowuje jedynie Zuzannę Miaskowską, zmarłą w 1681 roku. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy...*, s. 72.

¹²⁷ W 1653 roku złożyła profesję zakonną. Chórowa, a od około 1682 roku kapelanka ksieni. Zmarła w 1708 roku. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy...*, s. 72.

¹²⁸ Inwentarz, druki, nr 5.

¹²⁹ W 1653 roku złożyła profesję zakonną. Chórowa, pełniła funkcję przeoryszy za rządów ksieni Pawłowskiej i Kaweckiej. Około 1682 roku była mistrzynią nowicjatu, a w 1699 i 1705 roku została dwukrotnie wybrana na urząd ksieni. Odrzucona przez biskupa z powodu polskiego pochodzenia, została obłożona karą ekskomunikacji i więzienia. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy...*, s. 69.

¹³⁰ Inwentarz, druki, nr 10.

¹³¹ Nie widnieje w wykazie cysterek M. Borkowskiej.

¹³² Inwentarz, druki, nr 12.

kolejną właścicielką była Ludwika Bnińska¹³³, a także *Drogę doskonałości chrześcijańskiej... na trzy części rozłożoną*¹³⁴.

Wymieniona wyżej Ludwika Bnińska podpisała także *Kalwarię albo nowe Jeruzalem na polach zebrzydowskich zasadzone*¹³⁵ jako „Ludomilla Bnińska, Zakonu S. Cistercien w Trzebnicy Professa:...”, natomiast Zofia Wierzchlejska¹³⁶ dzieło pt. *Uwagi chrześcijańskie na każdy dzień miesiąca*¹³⁷. W gronie mniszek właścicielki ksiąg znalazła się także Zofia Czyżewska¹³⁸ z dziełem Stanisława Brzechwy¹³⁹, *Najprzewielebniejsza w Bogu Panna Magdalena Mortęska*¹⁴⁰ oraz Mikołaja Mościckiego¹⁴¹ *Elementarzyk ćwiczenia duchownego*...¹⁴². Kolejna z panien sióstr, Elżbieta Krasnosielska¹⁴³, cieszyła się lekturą *Praktyki dobrej śmierci*...¹⁴⁴, a Regina Bolikowska¹⁴⁵, *Nauki pobożności służącej*...¹⁴⁶ oraz *Fortki niebieskiej. Abo ćwiczenie duchowne*¹⁴⁷.

*Dyscypliny duszne*¹⁴⁸ Kaspra Drużbickiego podpisała bliżej nieznaną Krystyna Swarcowna, zaś Barbara Grodzińska¹⁴⁹ *Ćwiczenie, którym się wzbudzać mamy do miłości Boga*...¹⁵⁰, a także dzieło Adama Opatowiusza¹⁵¹, pt. *Posel zbawienia, panien zakonnych klasztoru świętego*

¹³³ Przyjęła imię zakonne Ludmiła. Żyła w latach ok. 1674-1738. Chórowa, szafarka i kantorka. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy*..., s. 67.

¹³⁴ Inwentarz, druki, nr 23

¹³⁵ Inwentarz, druki, nr 26.

¹³⁶ Chórowa i szafarka. Zmarła w 1707 roku. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy*..., s. 76.

¹³⁷ Inwentarz, druki, nr 13.

¹³⁸ Żyła w latach ok. 1722-1782. Chórowa. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy*..., s. 68.

¹³⁹ Żył w latach 1587-1649. Wstąpił do Towarzystwa Jezusowego w Krakowie w 1607 roku. Studiował teologię w Rzymie, był rektorem kolegiów jezuickich w Lublinie, Bydgoszczy i Toruniu. W Kaliszu wykładał filozofię. Autor dwóch biografii: Magdaleny Mortęskiej oraz Zofii z Tylickich Tomickiej. Zob. L. Grzebień, *Brzechwa Stanisław*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, Lublin 1976, kol. 1123; L. Grzebień, *Brzechwa Stanisław*, w: SPTK, t. 1, red. H. E. Wyczawski, Warszawa 1981, s. 234-235.

¹⁴⁰ Inwentarz, druki, nr 15.

¹⁴¹ Żył w latach 1559-1632. Studia filozoficzno-teologiczne odbył w Krakowie, po czym w celu kontynuowania nauki wyjechał do Bolonii. Wróciwszy do Rzeczypospolitej, uzyskał w studium dominikańskim w Krakowie stopień bakałarza, a następnie doktora teologii. Później wykładał tu teologię kazuistyczną i moralną. Był nominowany na przeora lwowskiego i wikariusza ruskiej prowincji. Jego prace cieszyły się dużą poczytnością. Należał do jednych z pierwszych teologów polskich, którzy pisali dzieła z zakresu ascetyki w języku polskim. Zob. E. Ozorowski, *Mikołaj z Mościsk*, w: SPTK, t. 3, s. 118-120.

¹⁴² Inwentarz, druki, nr 48.

¹⁴³ Chórowa, a w 1699 roku wzmiankowana jako zakrystianka. Zmarła w 1727 roku. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy*..., s. 70.

¹⁴⁴ Inwentarz, druki, nr 17.

¹⁴⁵ Prawdopodobnie krewna ksieni Barbary Bolikowskiej. Chórowa, bursaria, a od około 1682 roku przeorysza. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy*..., s. 67.

¹⁴⁶ Inwentarz, druki, nr 18.

¹⁴⁷ Inwentarz, druki, nr 65.

¹⁴⁸ Inwentarz, druki, nr 24.

¹⁴⁹ Chórowa, wieloletnia kantorka. Zmarła w 1689 roku. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy*..., s. 69.

¹⁵⁰ Inwentarz, druki, nr 32.

¹⁵¹ Żył w latach 1574-1647. Był studentem Akademii Krakowskiej. Doktorat z teologii uzyskał na Uniwersytecie Sapienza w 1619 roku. Trzykrotnie pełnił funkcję rektora Akademii Krakowskiej. Autor komentarzy do *Summy* Tomasa z Akwinu, a także dzieł hagiograficznych i ascetycznych. Zob. E. Kasjanuk, *Opatowski Adam*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 14, kol. 613-614.

*Andrzeja adwentowe nabożeństwo podawający*¹⁵². Inna z mniszek, Marianna Gomolińska, była w posiadaniu *Żwierciadła przykładów z różnych pisarzy wyjętych*¹⁵³ oraz *Zabaw duchownych... (z przydaniem różnych godzinek litanij przez Wojciecha Dziedzica zebranych...)*¹⁵⁴, a imię wspomnianej wcześniej, szlachetnie urodzonej Konstancji Leszczyńskiej widnieje w kolejnych czterech starych księgach¹⁵⁵.

Kolejna z pańien sióstr, Joanna Nepomucena Szoldrska¹⁵⁶, podpisała dzieło Mikołaja Mościckiego *Akademia pobożności*¹⁵⁷, zaznaczając, że otrzymała je od matki w 1745 roku, a jedną z ksiąg przejęła z biblioteki trzebnickiej¹⁵⁸. Następnie Zofia Zaborska¹⁵⁹ podpisała się w *Początkach zakonnych dla nowicjuszków... przez jedną zakonną osobę do druku podanych...*¹⁶⁰, a imię Anny Konstancji Gumowskiej¹⁶¹ można odnaleźć w trzech innych dziełach¹⁶². Wzmiankowana wcześniej Ewa Pawłowska pojawiła się także jako właścicielka *Parapharasis na psalterz Dawidów* Wojciecha Tytkowskiego¹⁶³, a Ludgarda Mieszkowska¹⁶⁴ pokornie podpisała dzieło Daniela Zielińskiego¹⁶⁵ jako „*niego[t]da*¹⁶⁶ *[tak] służa boska lutdgarda mieszkowska Z T*”. Ponadto jedna z mniszek, Eleonora (siostra ksieni Bernardy Paczyńskiej), z racji sprawowanej przez siebie funkcji kantorki, miała za zadanie opiekować się zbiorami bibliotecznymi i je gromadzić, co znalazło odbicie w kilku wpisach własnościowych, umieszczonych na drukach muzycznych¹⁶⁷.

Co więcej, warto zauważyć, że wśród właścicieli druków obcych, wchodzących w skład księgozbioru trzebnickiego, znalazły się w dużej mierze osoby pochodzenia niemieckiego. Niektóre z ksiąg były własnością mniszek trzebnickich, lecz identyfikacja pozostałych właścicieli jest w znacznym stopniu utrudniona. W gronie właścicielek obcych starodruków znalazły się: Rozalia Weyss¹⁶⁸, Dorothea Colbertin¹⁶⁹, Carolina Neussorge¹⁷⁰, Joahanna

¹⁵² Inwentarz, druki, nr 51.

¹⁵³ Inwentarz, druki, nr 37.

¹⁵⁴ Inwentarz, druki, nr 67.

¹⁵⁵ Inwentarz, druki, nr 30, 34, 61, 68.

¹⁵⁶ Żyła w latach ok. 1730-1799. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy...*, s. 75.

¹⁵⁷ Inwentarz, druki, nr 47.

¹⁵⁸ Inwentarz, druki, nr 50.

¹⁵⁹ Żyła w latach ok. 1678-1732. Chórowa, od 1728 roku aż do śmierci pełniła funkcję przeoryszy. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy...*, s. 76.

¹⁶⁰ Inwentarz, druki, nr 53.

¹⁶¹ Żyła w latach ok. 1688-1755. Chórowa, w 1744 roku pełniła funkcję podprzeoryszy. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy...*, s. 69.

¹⁶² Inwentarz, druki, nr 57, 62, 64.

¹⁶³ Inwentarz, druki, nr 60.

¹⁶⁴ Była chórową, zmarła w 1693 roku. Zob. M. Borkowska, *Skład osobowy...*, s. 72.

¹⁶⁵ Zmarł w 1664 roku. Wstąpił do zakonu bernardynów w 1631 roku w Krakowie. Pełnił m.in. funkcję kaznodziei w Alwerni i Tarnowie, kapelana dworskiego w Chrzanowie czy ponownie w Alwerni gwardiana. Autor kronik prowadzonych w Alwerni i Tarnowie, podręcznika ascetycznego dla nowicjuszy, a także wspomnianych powyżej rozmyślań dla zakonnic. Zob. K. Sitnik, *Zieliński Daniel*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 20, Lublin 2014, kol. 1377; H. E. Wyczawski, *Zieliński Daniel*, w: SPTK, t. 4, s. 539-540; Inwentarz, druki, nr 69.

¹⁶⁶ Tu prawdopodobnie powinno być *niegodna*.

¹⁶⁷ Inwentarz, zbiory muzyczne, nr 2, 3, 5; s. 82.

¹⁶⁸ Inwentarz, druki obce, nr 2.

¹⁶⁹ Inwentarz, druki obce, nr 3.

¹⁷⁰ Inwentarz, druki obce, nr 4.

Pausewangen¹⁷¹, Dorota Malinowska¹⁷², Humbelina Schimonskin¹⁷³, Ottilia Walchenheim¹⁷⁴, wspomniana już Scholastyka Hraback¹⁷⁵, Franciszka von Mułaczewski¹⁷⁶, Rosina Xöllin¹⁷⁷, Peregrine Püsch¹⁷⁸, Clara Troilo¹⁷⁹, Dorothea Hillingerin¹⁸⁰, Marta Henischelin¹⁸¹, Magdalena Eisbaldin¹⁸², Cecylia Mletzko¹⁸³ oraz niejaka Małgorzata Wostrowskin¹⁸⁴.

Księgi wchodzące w skład biblioteki klasztornej noszą także ślady młodszych zapisów, które bezpośrednio wiążą się z losami księgozbioru na początku XIX wieku. W 1810 roku, na mocy postanowień króla pruskiego Fryderyka Wilhelma III, przystąpiono do akcji sekularyzacyjnej, wymierzonej w klasztory znajdujące się na terenie Śląska. Zadanie to nadzorowała Główna Komisja Sekularyzacyjna, do której należało odbieranie znoszonym wówczas klasztorom gromadzonych przez wieki księgozbiorów i archiwaliów¹⁸⁵. Z ramienia komisji nad realizacją planów czuwał Johann Gustaw Büsching, który, wizytując poszczególne klasztory, dokonywał selekcji wartościowych zbiorów, mając na celu włączenie ich do Biblioteki Centralnej Śląska¹⁸⁶. Pozostałością po działaniu Büschinga są nalepki proveniencyjne, które umieszczał m.in. na trzebnickich księgach podczas ich katalogowania i przejmowania, co obecnie stanowi dużą wartość i ułatwia ich identyfikację. Ostatecznie najcenniejsze poklasztorne nabytki z cysterskich opactw trafiły w liczbie ponad 360 kodeksów rękopiśmiennych i 63 tysięcy starodruków do powstającej wówczas biblioteki uniwersyteckiej we Wrocławiu¹⁸⁷. Nie obyło się przy tym bez strat i rozproszenia wielu śląskich księgozbiorów klasztornych, w tym trzebnickiego, który także nie znalazł się tam w całości¹⁸⁸. Dlatego też wiele ksiąg, wyszczególnionych w inwentarzu Heleny Szwejkowskiej, nosi znaki proveniencyjne wspomnianej biblioteki.

¹⁷¹ Inwentarz, druki obce, nr 5, 19.

¹⁷² Inwentarz, druki obce, nr 6.

¹⁷³ Inwentarz, druki obce, nr 7, 30.

¹⁷⁴ Inwentarz, druki obce, nr 9.

¹⁷⁵ Inwentarz, druki obce, nr 23.

¹⁷⁶ Mogła to być Franciszka Miłaczewska (albo Mielaczewska), która profesję zakonną złożyła w 1736 roku. Zob. Inwentarz, druki obce, nr 12; M. Borkowska, *Skład osobowy...*, s. 72.

¹⁷⁷ Inwentarz, druki obce, nr 13.

¹⁷⁸ Inwentarz, druki obce, nr 15, 24.

¹⁷⁹ Inwentarz, druki obce, nr 16.

¹⁸⁰ Inwentarz, druki obce, nr 20.

¹⁸¹ Inwentarz, druki obce, nr 21.

¹⁸² Inwentarz, druki obce, nr 25.

¹⁸³ Inwentarz, druki obce, nr 26.

¹⁸⁴ Inwentarz, druki obce, nr 28.

¹⁸⁵ Inwentarz, s. 8.

¹⁸⁶ Tamże, s. 8-9.

¹⁸⁷ Biblioteka powstała w 1815 roku pod nazwą *Königliche und Universitäts-Bibliothek*. Zob. Inwentarz, s. 9; P. P. Gach, *Cystersi na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej i Śląska w latach 1772-1914*, w: *Monasticon Cisterciense Poloniae. Dzieje i kultura męskich klasztorów cysterskich na ziemiach polskich i dawnej Rzeczypospolitej od średniowiecza do czasów współczesnych*, t. 1, red. A. M. Wyrwa, J. Strzelczyk, K. Kaczmarek, Poznań 1999, s. 85.

¹⁸⁸ Inwentarz, s. 10.

**Provenience Notes and Books' Owners in the Library of the Cistercian Monastery
in Trzebnica in the view of the Inventory of Helena Szwejkowska
Summary**

Many of the marks of ownership were included in the inventory of the Library of the Cistercian Monastery in Trzebnica. Owners and history of individual book are known to us thanks to the provenience notes which Helena Szwejkowska recorded in her catalogue. The author of the abovementioned work gathered all provenience notes into a few groups, which allowed us to see how the book collection was growing.

That was possible because of buying books and people who decided to give their books to the monastery library. Although it was forbidden, a lot of nuns were in private possession of books and when they died their books become part of library in Trzebnica. Abbesses of the monastery in Trzebnica were also listed in Szwejkowska's catalogue as book's owners.

By provenience notes we can also see the connections between the monastery in Trzebnica and other Cistercian monasteries in Polish-Lithuanian Commonwealth eg. Lubiąż, Jemielnica, Przemęt. Also there was an exchange of books between Trzebnica and it's branch in Owińska.

Many of the books were brought to Trzebnica by priests who were confessors and sermonizers to Cistercian nuns. There are evidences that some of the books were brought to the monastery in Trzebnica by Eugeniusz Lenga (who later was an abbot in Jemielnica) and Benedykt Cieszkont (who used to be the confessor in Trzebnica). Kasper from Przemęt has to be mentioned as the one who brought some of the manuscripts.

A lot of highly valuable information can be read by historians from margin notes and other marks that were written on the pages of books in the library in Trzebnica. Especially important are provenience marks from the period of the dissolution of the monastery when all the precious books were removed from Trzebnica by Johann Gustaw Büsching.

Keywords: Trzebnica, monastery library, Cistercian nuns, inventory, provenience notes

BIBLIOGRAFIA

Źródła drukowane

Legenda świętej Jadwigi, tłum. A. Jochelson, M. W. Gogolewska, Wrocław 1993.

Szwejkowska H., *Biblioteka klasztoru cysterek w Trzebnicy*, Wrocław 1955.

Szwejkowska H., *Druki obce*, w: *Biblioteka klasztoru cysterek w Trzebnicy*, Wrocław 1955, nr 1-31.

Szwejkowska H., *Druki z bibliotek obcych, mające noty rękopiśmienne, dotyczące Trzebnicy*, w: *Biblioteka klasztoru cysterek w Trzebnicy*, Wrocław 1955, nr 1-3.

Szwejkowska H., *Polonica*, w: *Biblioteka klasztoru cysterek w Trzebnicy*, Wrocław 1955, nr 1-70.

Szwejkowska H., *Rękopisy*, w: *Biblioteka klasztoru cysterek w Trzebnicy*, Wrocław 1955, nr 1-62.

Szwejkowska H., *Wydawnictwa poświęcone przez autorów zakonnicom trzebnickim (dedykacje drukowane)*, w: *Biblioteka klasztoru cysterek w Trzebnicy*, Wrocław 1955, nr 1-6.

Opracowania

Bieś A. P., *Wysocki Szymon*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 20, Lublin 2014, kol. 1082.

- Barciak A., Gorzelik J., *Woszczyce-Rudy*, w: *Monasticon Cisterciense Poloniae. Katalog męskich klasztorów cysterskich na ziemiach polskich i dawnej Rzeczypospolitej*, t. 2, red. A. M. Wyrwa, J. Strzelczyk, K. Kaczmarek, Poznań 1999, s. 361-369.
- Bochnak W., *Niewiasta mężna i czcigodna. Z życia i działalności św. Jadwigi Śląskiej*, w: *Bulla kanonizacyjna św. Jadwigi Śląskiej*, red. W. Bochnak, Legnica 2014, s. 7-46.
- Borkowska M., *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*, t. 1, Warszawa 2004.
- Borkowska M., *Skład osobowy polskich klasztorów cysterek w XVII-XVIII wieku*, w: *Cysterki w dziejach i kulturze ziem polskich, dawnej Rzeczypospolitej i Europy Środkowej*, red. A. M. Wyrwa, A. Kiełbasa, J. Swastek, Poznań 2004, s. 62-79.
- Doroszewska A., *Otoczenie Henryka Brodatego i Jadwigi jako środowisko społeczne*, Warszawa 1978.
- Gach P. P., *Cystersi na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej i Śląska w latach 1772-1914*, w: *Monasticon Cisterciense Poloniae. Dzieje i kultura męskich klasztorów cysterskich na ziemiach polskich i dawnej Rzeczypospolitej od średniowiecza do czasów współczesnych*, t. 1, red. A. M. Wyrwa, J. Strzelczyk, K. Kaczmarek, Poznań 1999, s. 74-93.
- Gerlic H., *Cystersi „górnoląscy” spowiednikami cysterek trzebnickich*, w: *Cysterki w dziejach i kulturze ziem polskich, dawnej Rzeczypospolitej i Europy Środkowej*, red. A. M. Wyrwa, A. Kiełbasa, J. Swastek, Poznań 2004, s. 130-154.
- Graczyk W., *Księgozbiór klasztoru-eremu karmelitów bosych w Czernej od XVII do końca XIX wieku. Studium z dziejów kultury intelektualnej i duchowej*, Kraków 2011.
- Grzebień L., *Brzechwa Stanisław*, w: *Słownik Polskich Teologów Katolickich* (dalej: SPTK), t. 1, red. H. E. Wyczawski, Warszawa 1981, s. 234-235.
- Grzebień L., *Brzechwa Stanisław*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, Lublin 1976, kol. 1123.
- Grzebień L., *Miaskowski Adrian*, w: SPTK, t. 3, red. H. E. Wyczawski, Warszawa 1982, s. 100-101.
- Grzebień L., *Wysocki Szymon*, w: SPKT, t. 4, red. H. E. Wyczawski, Warszawa 1983, s. 486-488.
- Kaczmarek M., *...Ut et matris et matertere memoriam confoveret. Klasztor trzebnicki pod rządami opatki Gertrudy (1232-1268)*, w: *Cysterki w dziejach i kulturze ziem polskich, dawnej Rzeczypospolitej i Europy Środkowej*, red. A. M. Wyrwa, A. Kiełbasa, J. Swastek, Poznań 2004, s. 328-344.
- Kaczmarek R., Witkowski J., *Fundacje artystyczne opatki trzebnickiej Krystyny Katarzyny z Wierzbna Pawłowskiej*, w: *Historia i kultura cystersów w dawnej Polsce i ich europejskie związki*, red. J. Strzelczyk, Poznań 1987, s. 453-474.
- Kaczmarek R., Witkowski J., *Kaplica św. Jadwigi w Trzebnicy. Wyposażenie i funkcjonowanie od XIII do XVIII w.*, w: *Cysterki w dziejach i kulturze ziem polskich, dawnej Rzeczypospolitej i Europy Środkowej*, red. A. M. Wyrwa, A. Kiełbasa, J. Swastek, Poznań 2004, s. 453-474.
- Kanior M., *Pierwsze fundacje cysterek na ziemiach polskich*, w: *Cysterki w dziejach i kulturze ziem polskich, dawnej Rzeczypospolitej i Europy Środkowej*, red. A. M. Wyrwa, A. Kiełbasa, J. Swastek, Poznań 2004, s. 39-51.
- Kasjanuk E., *Opatowski Adam*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 14, Lublin 2010, kol. 613-614.
- Kiełbasa A., *Mecenat polskich księń cysterek w Trzebnicy*, Trzebnica 2010.
- Majkowski J., *Alvarez de Paz*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, Lublin 1973, kol. 396-397.
- Majkowski J., *Arias Franciszek*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, Lublin 1973, kol. 916.

- Nastalska-Wiśnicka J., *Rudy Wielkie*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 17, Lublin 2012, kol. 558-559.
- Ozorowski E., *Mikołaj z Mościsk*, w: SPTK, t. 3, red. H. E. Wyczawski, Warszawa 1982, s. 118-120.
- Piechnik L., *Organizacja bibliotek jezuickich w Polsce od XVI do XVIII wieku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 30/1975, s. 223-278.
- Pohorecki E., *Grymosz Marcin Teofil*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 6, Lublin 1993, kol. 256.
- Rajman J., Wolska A., Wolski M., *Jemielnica*, w: *Monasticon Cisterciense Poloniae. Katalog męskich klasztorów cysterskich na ziemiach polskich i dawnej Rzeczypospolitej*, t. 2, red. A. M. Wyrwa, J. Strzelczyk, K. Kaczmarek, Poznań 1999, s. 79-89.
- Sitnik K., *Zieliński Daniel*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 20, Lublin 2014, kol. 1377.
- Sobera T., *Przemęt*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 16, Lublin 2012, kol. 642.
- Sutowicz A., *Dorobek rękopiśmienny śląskich klasztorów żeńskich (XIII-XVIII w.)*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny”, 16/2008, nr 2, s. 155-179.
- Sutowicz A., *Polska książka w rękę cysterek trzebnickich. Przykład XVII-wiecznych modlitewników przechowywanych w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu*, „Świdnickie Studia Teologiczne”, 10/2013, nr 10, s. 353-368.
- Swastek J., *Rodzina świętej Jadwigi*, w: *Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe Sympozjum Naukowe „Święta Jadwiga w dziejach i kulturze Śląska”*. Wrocław-Trzebnica 21-23 września 1993 roku, red. M. Kaczmarek, M. L. Wójcik, Wrocław 1995, s. 43-59.
- Warzecha M., *Księżniczki z domu Piastów górnośląskich w klasztorze trzebnickim*, w: *Cysterki w dziejach i kulturze ziem polskich, dawnej Rzeczypospolitej i Europy Środkowej*, red. A. M. Wyrwa, A. Kiełbasa, J. Swastek, Poznań 2004, s. 489-496.
- Wyczawski H. E., *Treter Maciej Kazimierz*, w: SPTK, t. 4, red. H. E. Wyczawski, Warszawa 1983, s. 344-345.
- Wyczawski H. E., *Zieliński Daniel*, w: SPTK, t. 4, red. H. E. Wyczawski, Warszawa 1983, s. 539-540.
- Wyrwa A. M., *Organizacja wewnętrzna w klasztorach cysterek Polskiej Prowincji Cystersów w świetle Statutów Edmunda od Krzyża z 1580 r.*, w: *Cysterki w dziejach i kulturze ziem polskich, dawnej Rzeczypospolitej i Europy Środkowej*, red. A. M. Wyrwa, A. Kiełbasa, J. Swastek, Poznań 2004, s. 52-61.
- Ziemann E., *Miaskowski Adrian*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 12, Lublin 2008, kol. 767-768.